

اثر روش های کاشت و مقادیر مختلف بذر بر عملکرد علوفه یونجه همدانی (*Medicago sativa* L.) در منطقه باجگاه استان فارس

عباس یزدانی^۱، روح اله نادری^{۲*}، علی اصغر فاضلی^۳ و محمدجعفر بحرانی^۴

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۲/۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۴/۱۹)

چکیده

به منظور بررسی تأثیر روش های کاشت و مقادیر بذر مصرفی بر ویژگی های رشد و عملکرد یونجه رقم همدانی (*Medicago sativa* L.)، آزمایشی در سال ۸۸ - ۱۳۸۷ در مزرعه تحقیقاتی دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز (باجگاه) اجرا شد. آزمایش به صورت فاکتوریل در قالب طرح بلوک های کامل تصادفی با ۴ تکرار بود. فاکتورهای مورد مطالعه روش های کاشت (جوی و پشته ای، کرتی ردیفی، کرتی درهم و بستر تخت) و مقادیر بذر یونجه (۵، ۱۰، ۱۵ و ۲۰ کیلوگرم بذر در هکتار) بود. اثر روش های کاشت و مقادیر بذر بر وزن خشک علوفه معنی دار ($p < 0/05$) شد. بیشترین وزن خشک علوفه در چین اول (۶/۸۴ تن در هکتار) و سوم (۷/۴۵ تن در هکتار) در تیمار کاشت جوی و پشته ای و مقدار ۲۰ کیلوگرم در هکتار و کمترین وزن خشک علوفه در چین اول (۳/۶۳ تن در هکتار) در کاشت به صورت بستر تخت و میزان ۵ کیلوگرم بذر در هکتار و در چین سوم علوفه (۴/۰۳ تن در هکتار) در کاشت کرتی درهم و میزان ۱۰ کیلوگرم بذر در هکتار به دست آمد. نتایج نشان داد مقادیر مختلف بذر یونجه بر تعداد علف های هرز رشد یافته در مزرعه تأثیر معنی دار داشته ($p < 0/05$) و بیشترین تعداد علف های هرز در مقدار ۵ کیلوگرم بذر یونجه در هکتار و کمترین تعداد بوته های علف های هرز در مقدار ۲۰ کیلوگرم بذر یونجه در هکتار به دست آمد.

واژه های کلیدی: یونجه، مقدار بذر، عملکرد علوفه، علف هرز

۱، ۳ و ۴. به ترتیب دانشجوی سابق کارشناسی ارشد، دانشجوی کارشناسی و استاد گروه زراعت و اصلاح نباتات، دانشکده کشاورزی، دانشگاه

شیراز

۲. استادیار دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی داراب، دانشگاه شیراز

*: مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: naderi.ruhollah@gmail.com

مقدمه

یونجه یکی از قدیمی ترین و متداول ترین گیاهان علوفه‌ای است که در اکثر نقاط جهان کشت می‌شود (۸ و ۱۰). این گیاه غنی از مواد غذایی است و از لحاظ زراعی و محیط زیست اهمیت بالایی دارد (۲). یونجه به علت سیستم ریشه‌ای چند ساله و تثبیت نیتروژن اتمسفر در خاک، برای کاهش فرسایش خاک، بهبود نفوذپذیری خاک و سودمندی میکروبی، مهم است (۱۴) و (۱۷). رشد سریع یونجه همراه با برداشت‌های سالانه در طول دوره رشد گیاه، باعث بهبود کنترل علف‌های هرز می‌شود (۱۳). به طور کلی تولید ماده خشک تحت شرایط محیطی به بسیاری از ویژگی‌های فنولوژیک، مورفولوژیک و فیزیولوژیک بستگی دارد. ولنس و همکاران (۲۴) و پتر و همکاران (۱۵) گزارش کردند عملکرد یونجه تابع سه عامل، تعداد بوته در واحد سطح، تعداد ساقه در بوته و عملکرد تک ساقه می‌باشد. هارت و همکاران (۸) گزارش کردند میانگین تعداد ساقه در واحد سطح بهترین ویژگی مورفولوژیک مؤثر بر عملکرد یونجه است و ۶۳٪ کل تغییرات عملکرد مربوط به همین مؤلفه می‌باشد. تعداد زیادی از فاکتورهای محیطی، ژنوتیپ و تکنیک‌های به زراعی بر عملکرد و کیفیت علوفه یونجه اثر می‌گذارند (۵). یکی از این تکنیک‌های به زراعی، انتخاب روش کاشت مناسب و دیگری تراکم کاشت بهینه می‌باشد. بهبود عملکرد ساقه و برگ، از اصول افزایش ماده خشک یونجه است (۶). بسیاری از پژوهش‌ها نشان داده‌اند که در شرایط بهینه کاشت، هیچ‌گونه سودمندی در تراکم‌های بالاتر از ۶ کیلوگرم بذر در هکتار وجود ندارد (۲۰). تراکم متعادل و مناسب بذر برای تولید تعداد مطلوب بوته در هکتار و تولید حداکثر علوفه با در نظر گرفتن رقابت بین و درون گونه‌ای اهمیت بالایی دارد (۱۱). اما به دلیل عدم وجود شرایط بهینه، اغلب تراکم کاشت بالاتر، بین ۱۷ - ۱۴ کیلوگرم بذر در هکتار توصیه شده است (۲۲). افشارمنش (۱) گزارش کرد که افزایش میزان بذر یونجه تا ۲۰ کیلوگرم در هکتار، عملکرد علوفه خشک را افزایش و بعد از آن کاهش می‌دهد. رستگاری و همکاران (۱۶) دریافتند بین

روش‌های کاشت و میزان بذر، از لحاظ عملکرد کیفی و کمی و صفات مورفولوژیک شبدر ایرانی (*Trifolium resupinatum*) اختلاف معنی‌داری وجود دارد، به طوری که روش کرتی، علوفه بیشتری را تولید کرد. حیدری شریف آبادی و ترک نژاد (۹) در تحقیقی پیرامون روش‌های کاشت یونجه یک‌ساله اظهار داشتند که روش کاشت جوی و پشته‌ای نسبت به روش کاشت درهم و کرتی برتری دارد که دلیل آنرا فاصله مناسب بین ردیف‌های کاشت و در نهایت بهبود پوشش گیاهی و تولید ساقه در هر بوته دانستند. هم‌چنین یغموری (۲۵) گزارش کرد که اثر اصلی و برهمکنش میزان بذر و فاصله ردیف کاشت بر عملکرد علوفه و بذر معنی‌دار است. هم‌چنین بیان شده است، تراکم بوته بر تعداد برگ و ساقه در هر بوته اثر می‌گذارد (۱۸). هدف از اجرای این آزمایش تعیین تراکم بهینه و روش کاشت مناسب جهت دستیابی به بیشینه عملکرد یونجه بود.

مواد و روش‌ها

به منظور بررسی برهمکنش روش‌های کاشت و مقادیر متفاوت بذر مصرفی (رقم همدانی) بر عملکرد یونجه، آزمایش مزرعه‌ای در سال ۱۳۸۷ در ایستگاه تحقیقات کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز (باجگاه) اجرا شد. آزمایش به صورت فاکتوریل در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی در ۴ تکرار با دو فاکتور، روش کاشت (جوی و پشته‌ای، کرتی ردیفی، کرتی درهم و بستر تخت) و مقادیر بذر یونجه رقم همدانی (۵، ۱۰، ۱۵ و ۲۰ کیلوگرم بذر در هکتار) بود. پس از شخم به وسیله گاواهن برگردان‌دار، کود سوپر فسفات تریپل به میزان ۳۰۰ کیلوگرم در هکتار به زمین داده شد و بعد از دیسک زدن، کرت‌هایی در ابعاد ۳ × ۳ متر ایجاد شد. بعد از تصادفی کردن تیمارها روش‌های کاشت مورد نظر به صورت دستی ایجاد و میزان کاشت بذر متفاوت نیز اعمال شد. کاشت در تاریخ اول اردیبهشت صورت پذیرفت. بعد از کاشت نیز به میزان ۳۰ کیلوگرم در هکتار نیتروژن خالص به عنوان استارتر به زمین داده

۱. جدول تجزیه واریانس اثر برهمکنش روش های مختلف کاشت و مقادیر بذر یونجه بر ارتفاع بوته یونجه در چین های مختلف، نسبت برگ به ساقه و درصد ماده خشک برگ

		صفات										
		وزن خشک کل علوفه		وزن خشک علوفه چین سوم		وزن خشک علوفه چین دوم		وزن خشک علوفه چین اول		df		
تعداد علف هرز		MS	F	MS	F	MS	F	MS	F	ازادی	منابع تغییرات	
۱۵/۱۸	۰/۵۷	۴۱/۲۳	۹۵/۳۱**	۶/۹۴	۵۲/۳۴**	۲/۹۵	۵۹/۷۷**	۴/۵۱	۴۱/۶۹**	۳	روش کاشت	
۷۸/۳۵	۲/۹۴*	۳۹/۲۹	۹۰/۸۱**	۵/۷۵	۴۳/۳۸**	۲/۲۲	۴۵/۰۳**	۶/۲۳	۷۵/۵۵**	۳	مقادیر بذر	
۳۰/۱۷	۱/۱۳	۲/۵۷	۵/۹۶**	۰/۸۱	۶/۱۲**	۰/۰۳۶	۰/۷۳	۰/۵۶	۵/۱۹**	۹	روش کاشت × مقادیر بذر	

* و **: به ترتیب معنی دار در سطوح ۵ و ۱ درصد

چین سوم، بیشترین ارتفاع بوته (۸۴/۱ سانتی متر) در کشت به روش کرتی ردیفی و مقدار ۱۵ کیلوگرم بذر در هکتار به دست آمد که با تیمار کاشت جوی و پشته ای و میزان ۲۰ کیلوگرم بذر در هکتار نیز اختلاف معنی داری نداشت (جدول های ۳، ۴ و ۵). به طور کلی ارتفاع بوته یونجه در روش کاشت کرتی در هم از کرتی ردیفی بیشتر می باشد (۱۹).

اثر دو فاکتور روش های کاشت و مقادیر بذر یونجه بر وزن خشک علوفه در چین اول و سوم معنی دار بود (جدول ۲). در چین اول و سوم بیشترین وزن خشک علوفه (۶/۸ و ۷/۴ تن در هکتار) به ترتیب در تیمار کاشت به روش جوی و پشته ای و میزان ۲۰ کیلوگرم بذر در هکتار به دست آمد. کمترین وزن خشک (۳/۶ تن در هکتار) در چین اول در تیمار کاشت به روش بستر تخت و میزان ۵ کیلوگرم بذر در هکتار و در چین سوم (۴ تن در هکتار) در تیمار کاشت به روش کرتی در هم و میزان ۱۰ کیلوگرم بذر در هکتار به دست آمد (جدول های ۶ و ۷). در چین دوم اثر ساده روش های کاشت و مقادیر بذر مصرفی نیز معنی دار بود، به طوری که بیشترین وزن خشک علوفه (۵/۲ تن در هکتار) در روش جوی و پشته ای و هم چنین در تیمار ۲۰ کیلوگرم بذر در هکتار (۴/۴ تن در هکتار) به دست آمد (شکل های ۱ و ۲) این نتایج با نتایج دیگر پژوهشگران و

شد. در طول فصل رشد ۳ نوبت برداشت انجام شد و در هر نوبت، زمانی که حدود ۱۰٪ گیاهان گل دادند با استفاده از چارچوبی به ابعاد ۵۰ × ۵۰ سانتی متر به صورت تصادفی در هر کرت، گیاهان از ارتفاع ۵ سانتی متری بریده شده و پس از قرار دادن در آون در دمای ۷۵ درجه سانتی گراد به مدت ۴۸ ساعت، توزین شدند. ۵ بوته نیز به صورت تصادفی از هر کرت انتخاب و ارتفاع بوته ها اندازه گیری شد و برای شمارش تعداد علف های هرز در واحد سطح از چارچوب فلزی با ابعاد ۱ × ۱ متری استفاده شد. داده ها با استفاده از برنامه کامپیوتری Minitab 14 مورد تجزیه واریانس قرار گرفت و میانگین ها به وسیله آزمون چند دامنه ای دانکن در سطح احتمال ۵٪ با استفاده از برنامه SAS مقایسه و برای رسم نمودارها و جدول ها از برنامه گرافیکی EXCEL استفاده شد.

نتایج و بحث

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که تأثیر روش های کاشت و مقادیر مختلف بذر بر ارتفاع بوته اصلی یونجه معنی دار بود (جدول ۱). مقایسه میانگین ها نیز نشان داد، بیشترین ارتفاع بوته (۸۰/۷ و ۷۴ سانتی متر) به ترتیب در چین های اول و دوم در کاشت جوی و پشته ای و مقدار ۲۰ کیلوگرم بذر در هکتار و در

جدول ۲. جدول تجزیه واریانس اثر برهمکنش روش‌های مختلف کاشت و مقادیر بذر یونجه بر وزن خشک علوفه یونجه در چین‌های مختلف، کل و تعداد علف‌های هرز

صفات		ارتفاع چین سوم		ارتفاع چین دوم		ارتفاع چین اول		df	منابع تغییرات
درصد ماده خشک برگ		MS	F	MS	F	MS	F	درجه آزادی	
۵۹/۷۳	۷/۴۳**	۸۰/۹۶	۱/۰۷	۱۵۹/۸۱	۴/۶۴**	۱۶۵/۹۱	۴/۷۴**	۳	روش کاشت
۶۰/۹۵	۵/۱**	۷۱/۸۵	۰/۹۵	۱۱۴/۴۳	۳/۳۳*	۱۱۲۱/۹۴	۳۲/۰۳**	۳	مقادیر بذر
۷۶/۳۷	۹/۵۱**	۳۲۰/۰۶	۴/۲۴**	۹۰/۵۹	۲/۶۳*	۷۲/۶۶	۲/۰۷	۹	روش کاشت × مقادیر بذر

* و **: به ترتیب معنی دار در سطوح ۵ و ۱ درصد

جدول ۳. برهمکنش روش کاشت و میزان بذر بر ارتفاع بوته (سانتی‌متر) یونجه در چین اول

میانگین	روش کاشت				مقادیر بذر (کیلوگرم در هکتار)
	بستر تخت	کرتی درهم	کرتی ردیفی	جوی و پشته‌ای	
۵۳/۱۳ ^C	۵۷/۶۳ ^{d-g}	۵۳/۷۵ ^{fg}	۵۰/۵ ^g	۵۰/۶۲ ^g	۵
۵۶/۷۸ ^{BC}	۵۷/۳۸ ^{d-g}	۵۳/۸۸ ^{fg}	۵۶ ^{efg}	۵۹/۸۷ ^{c-g}	۱۰
۵۹/۰۹ ^B	۶۳/۵ ^{c-f}	۵۳/۶۳ ^{fg}	۵۴/۲۵ ^{fg}	۶۵ ^{b-e}	۱۵
۷۲/۳۴ ^A	۶۸/۶۳ ^{bc}	۶۶ ^{bcd}	۷۴ ^{ab}	۸۰/۷۵ ^a	۲۰
	۶۱/۷۸ ^{AB}	۵۶/۸۱ ^C	۵۸/۶۹ ^{BC}	۶۴/۰۶ ^A	میانگین

میانگین‌های با حروف بزرگ (اثرات اصلی) و کوچک (برهمکنش) مشابه تفاوت معنی‌داری ندارند (دانکن ۵٪).

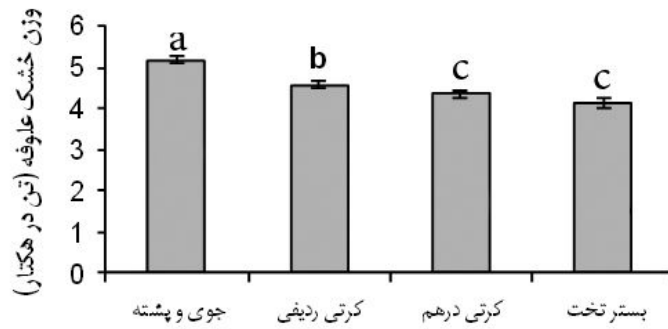
جدول ۴. برهمکنش روش کاشت و میزان بذر بر ارتفاع بوته (سانتی‌متر) یونجه در چین دوم

میانگین	روش کاشت				مقادیر بذر (کیلوگرم در هکتار)
	بستر تخت	کرتی درهم	کرتی ردیفی	جوی و پشته‌ای	
۶۰/۰۶ ^B	۵۵ ^{cd}	۶۵ ^{ab}	۶۳ ^{Bc}	۵۷/۲۵ ^{bcd}	۵
۶۰/۵۶ ^B	۵۱/۸۸ ^d	۶۱/۶۳ ^{bc}	۶۳ ^{bc}	۶۵/۷۵ ^{ab}	۱۰
۶۲/۷۵ ^{Ab}	۵۵/۳۸ ^{ab}	۶۳/۵ ^{bc}	۵۷/۶۳ ^{bcd}	۶۴/۵ ^{bc}	۱۵
۶۵/۹۴ ^A	۵۹/۵ ^{bcd}	۶۳/۸۸ ^{bc}	۶۶/۳۷ ^{ab}	۷۴ ^a	۲۰
	۵۷/۹۴ ^B	۶۳/۵ ^A	۶۲/۵ ^A	۵۷/۳۸ ^A	میانگین

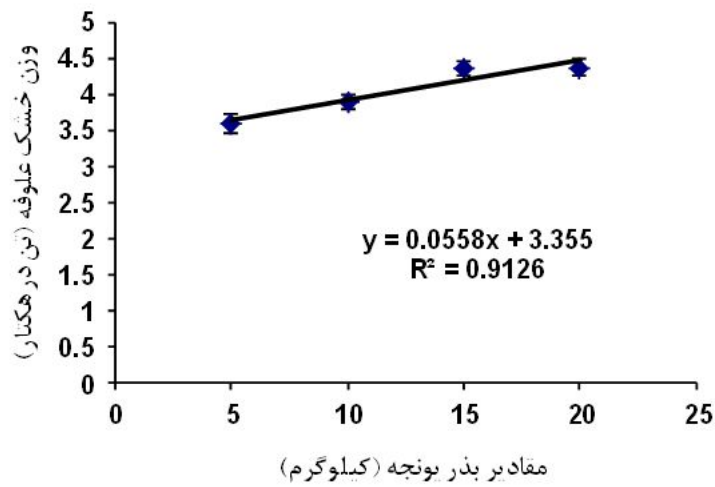
میانگین‌های با حروف بزرگ (اثرات اصلی) و کوچک (برهمکنش) مشابه تفاوت معنی‌داری ندارند (دانکن ۵٪).

ساختمانی در ریشه‌ها، افزایش شدت تنفس گیاه و یا کاهش تثبیت نیتروژن توسط باکتری‌ها باشد. بحرانی و ایزدی‌فر (۳) نیز نتایج مشابهی گزارش کردند. با توجه به پتانسیل تبخیر و تعرق بالای این منطقه، در روش جوی و پشته‌ای به‌دلیل ذخیره آب

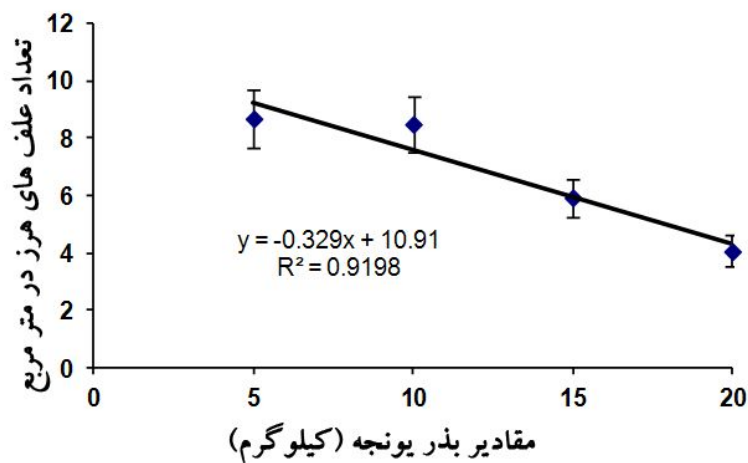
مشابه است (۴، ۷ و ۱۲). در چین دوم به تدریج با گرم شدن هوا در تابستان میزان عملکرد کاهش یافت، اما با خنک شدن هوا در شهریور، وزن خشک علوفه افزایش یافته است. این امر ممکن است به‌علت کاهش تجمع مواد هیدروکربنه غیر

شکل ۱. اثر روش‌های کاشت بر وزن خشک علوفه (تن در هکتار) در چین دوم
حروف یکسان تفاوت معنی داری ندارند (دانکن ۵٪)

شکل ۲. اثر مقادیر مختلف بذر بر وزن خشک علوفه (تن در هکتار) در چین دوم
میله‌های هر ستون نشان دهنده خطای استاندارد (SE) هستند.

شکل ۳. تأثیر مقادیر بذر بر تعداد علف‌های هرز
میله‌های هر ستون نشان دهنده خطای استاندارد (SE) هستند.

جدول ۵. برهمکنش روش کاشت و میزان بذر بر ارتفاع بوته (سانتی متر) یونجه در چین سوم

میانگین	روش کاشت				مقادیر بذر (کیلوگرم در هکتار)
	بستر تخت	کرتی درهم	کرتی ردیفی	جوی و پشته‌ای	
۷۱/۰۳	۶۴/۲۵ ^{De}	۶۹/۱۳ ^{b-e}	۶۹/۵ ^{Bcd}	۶۹/۵ ^{Bcd}	۵
۶۶/۱۶	۶۴ ^{De}	۶۶/۸۸ ^{b-e}	۶۷/۶۳ ^{b-e}	۶۶/۱۳ ^{Cde}	۱۰
۷۰/۰۶	۶۷/۳۸ ^{b-e}	۷۴ ^{a-d}	۸۴/۱۳ ^A	۵۴/۷۵ ^E	۱۵
۶۹/۵۳	۶۸/۲۵ ^{b-e}	۶۷/۵ ^{b-e}	۶۲/۵ ^{De}	۷۹/۸۸ ^{Abc}	۲۰
	۶۵/۹۷	۶۹/۳۸	۷۰/۹۴	۷۰/۵	میانگین

میانگین‌های با حروف بزرگ (اثرات اصلی) و کوچک (برهمکنش) مشابه تفاوت معنی‌داری ندارند (دانکن /۵)

جدول ۶. برهمکنش روش کاشت و میزان بذر بر وزن خشک علوفه (کیلوگرم در هکتار) در چین اول

میانگین	روش کاشت				مقادیر بذر (کیلوگرم در هکتار)
	بستر تخت	کرتی درهم	کرتی ردیفی	جوی و پشته‌ای	
۴ ^D	۳/۶۳ ^g	۳/۸۴ ^{fg}	۴/۳۳ ^{ef}	۴/۲ ^{ef}	۵
۴/۴۵ ^C	۴/۲۱ ^{ef}	۳/۹۴ ^{fg}	۴/۷۲ ^{de}	۴/۹۲ ^d	۱۰
۴/۸۳ ^B	۴/۶۷ ^{de}	۴/۲۲ ^{ef}	۴/۹۲ ^d	۵/۵ ^b	۱۵
۵/۴۷ ^A	۴/۵۹ ^{de}	۵ ^{cd}	۵/۴۹ ^c	۶/۸۴ ^a	۲۰
	۴/۲۷ ^C	۴/۲۵ ^C	۴/۸۶ ^B	۵/۳۶ ^A	میانگین

میانگین‌های با حروف بزرگ (اثرات اصلی) و کوچک (برهمکنش) مشابه تفاوت معنی‌داری ندارند (دانکن /۵)

جدول ۷. برهمکنش روش کاشت و میزان بذر بر وزن خشک علوفه (کیلوگرم در هکتار) در چین سوم

میانگین	روش کاشت				مقادیر بذر (کیلوگرم در هکتار)
	بستر تخت	کرتی درهم	کرتی ردیفی	جوی و پشته‌ای	
۴/۴۵ ^C	۴/۲ ^{fg}	۴/۲۷ ^{fg}	۴/۷ ^{ef}	۴/۶۵ ^{ef}	۵
۴/۷ ^C	۴/۵۲ ^{efg}	۴/۰۳ ^g	۴/۶۷ ^{ef}	۵/۵۸ ^c	۱۰
۵/۱۶ ^B	۴/۸۹ ^{de}	۴/۵۲ ^{efg}	۵/۰۳ ^{de}	۶/۲ ^b	۱۵
۵/۸۲ ^A	۴/۷۵ ^{ef}	۵/۴۲ ^{cd}	۵/۶۶ ^c	۷/۴۵ ^a	۲۰
	۴/۵۹ ^C	۴/۵۶ ^C	۵/۰۱ ^B	۵/۹۷ ^A	میانگین

میانگین‌های با حروف بزرگ (اثرات اصلی) و کوچک (برهمکنش) مشابه تفاوت معنی‌داری ندارند (دانکن /۵)

۲۰ کیلوگرم بذر در هکتار و کمترین وزن خشک کل (۱۱/۴) تن در هکتار) در کاشت به روش کرتی درهم و میزان ۲۰ کیلوگرم بذر در هکتار به‌دست آمد (جدول ۸).

اثر برهمکنش روش‌های کاشت و مقادیر مختلف بذر بر درصد ماده خشک برگ معنی‌دار بود (جدول ۱). بیشترین درصد ماده خشک برگ (۴۵٪) در کاشت به روش جوی و

بیشتر در پشته‌ها، گیاه کمتر با تنش رطوبتی مواجه بوده و در نتیجه عملکرد بیشتری تولید کرده است. در روش‌های کشت ردیفی به دلیل رعایت فضای بین بوته‌ها، رقابت درون گونه‌ای کمتر از شرایط کرتی درهم می‌باشد و در نهایت عملکرد بیشتری تولید می‌شود. به‌طورکلی بیشترین وزن خشک علوفه (۱۹/۳) تن در هکتار) در تیمار کاشت جوی و پشته‌ای و میزان

جدول ۸. برهمکنش روش کاشت و میزان بذر بر وزن خشک کل علوفه (کیلوگرم در هکتار)

میانگین	روش کاشت				مقادیر بذر (کیلوگرم در هکتار)
	بستر تخت	کرتی درهم	کرتی ردیفی	جوی و پشته‌ای	
۱۲/۰۵ ^D	۱۰/۹۴ ^k	۱۱/۳۸ ^k	۱۲/۱۳ ^{hij}	۱۳/۱۴ ^{hi}	۵
۱۳/۰۹ ^C	۱۲/۳۸ ^{ij}	۱۱/۷۷ ^{jk}	۱۳/۲۳ ^{ghi}	۱۴/۹۹ ^{cde}	۱۰
۱۴/۳۴ ^B	۱۳/۶۱ ^{fgh}	۱۲/۸۸ ^{hi}	۱۴/۲ ^{efg}	۱۶/۶۷ ^b	۱۵
۱۵/۶۷ ^A	۱۳/۳۸ ^{ghi}	۱۴/۵۹ ^{def}	۱۵/۴۴ ^{cd}	۱۹/۲۷ ^a	۲۰
	۱۲/۵۸ ^C	۱۲/۶۶ ^C	۱۳/۹ ^B	۱۶/۰۲ ^A	میانگین

میانگین‌های با حروف بزرگ (اثرات اصلی) و کوچک (برهمکنش) مشابه تفاوت معنی‌داری ندارند (دانکن ۵٪)

جدول ۹. برهمکنش روش کاشت و میزان بذر بر درصد کل ماده خشک برگ (٪)

میانگین	روش کاشت				مقادیر بذر (کیلوگرم در هکتار)
	بستر تخت	کرتی درهم	کرتی ردیفی	جوی و پشته‌ای	
۴۳/۳۶ ^A	۳۸/۶۸ ^{efg}	۴۴/۵۵ ^{bc}	۴۹/۰۱ ^a	۴۱/۱۹ ^{c-f}	۵
۴۱/۶۴ ^{AB}	۴۳/۶۳ ^{bc}	۴۱/۳۵ ^f	۴۳/۸۲ ^{bc}	۳۷/۸۲ ^{efg}	۱۰
۴۰/۶۲ ^B	۴۶/۲۲ ^{ab}	۴۳/۳۳ ^{bcd}	۳۵/۶۵ ^g	۳۷/۲۸ ^{fg}	۱۵
۴۰/۴۴ ^B	۴۱/۷ ^{cde}	۴۴/۰۴ ^{bc}	۳۶/۷۳ ^g	۳۹/۲۹ ^{d-g}	۲۰
	۴۲/۵۶ ^A	۴۳/۳۱ ^A	۴۱/۳ ^A	۳۸/۸۹ ^B	میانگین

میانگین‌های با حروف بزرگ (اثرات اصلی) و کوچک (برهمکنش) مشابه تفاوت معنی‌داری ندارند (دانکن ۵٪)

اما اثر ساده تیمار تراکم کاشت بر تعداد علف‌های هرز معنی‌دار بود ($p < 0.05$)، به طوری که بیشینه تعداد علف‌های هرز (۸/۷ بوته در مترمربع) در مقدار ۵ کیلوگرم بذر در هکتار به دست آمد که با تیمارهای ۱۰ و ۱۵ کیلوگرم بذر در هکتار اختلاف معنی‌داری نیز نداشت. کمینه تعداد علف‌های هرز (۴/۱ بوته در مترمربع) در مقدار ۲۰ کیلوگرم بذر در هکتار به دست آمد و این با مقدار ۱۵ کیلوگرم بذر در هکتار تفاوت معنی‌داری نداشت (شکل ۳). دلیل این امر را می‌توان این‌گونه توصیف کرد که افزایش مقدار بذر باعث تسریع کامل شدن پوشش گیاهی و کاهش فضاهای خالی و در نتیجه باعث افزایش قدرت رقابتی گیاه زراعی و کاهش قدرت رقابتی علف‌های هرز شد و در نهایت تعداد علف‌های هرز کاهش یافت (۲۱ و ۲۳).

جدول ۸. پشته‌ای و میزان ۵ کیلوگرم بذر در هکتار به دست آمد و کمترین درصد ماده خشک برگ (۳۵/۶٪) در روش جوی و پشته‌ای و میزان ۱۵ کیلوگرم بذر در هکتار حاصل شد (جدول ۹). در تراکم‌های بالا فضای کم و رقابت شدیدتر درون گونه‌ای برای نور و مواد غذایی باعث می‌شود تا ارتفاع بوته‌های یونجه بیشتر شده و در نتیجه میزان برگ‌های تولیدی کمتر و سپس درصد ماده خشک برگ کاهش بیشتری نشان دهد. بر این اساس می‌توان دریافت بیشترین نسبت برگ به ساقه در تیمار کاشت جوی و پشته‌ای و میزان ۵ کیلوگرم بذر در هکتار و کمترین نسبت نیز در تیماری که کمترین درصد ماده خشک برگ را داشت، به دست آمد.

در این پژوهش، اثر بر همکنش روش‌های کاشت و مقادیر مختلف بذر بر تعداد علف‌های هرز معنی‌دار نبود (جدول ۲)،

ذخیره رطوبتی بیشتر در پشته‌ها، باعث کاهش تنش رطوبتی بین دوره‌های آبیاری شده و هم‌چنین با کاشت مقدار بذر بیشتر (۲۰ کیلوگرم بذر در هکتار)، پوشش گیاهی بیشتری را ایجاد و در نتیجه باعث کاهش تعداد علف‌های هرز و رقابت آنها شود.

به‌طورکلی با توجه به نتایج به‌دست آمده از این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که کاشت یونجه به‌روش جوی و پشته‌ای و مقدار ۲۰ کیلوگرم بذر در هکتار، برای به‌دست آوردن بیشینه عملکرد علوفه در این منطقه مطلوب بوده که می‌تواند به‌دلیل

منابع مورد استفاده

1. Afsharmanesh, Gh. 2000. Effects of seeding on dry matter yield of alfalfa cultivars in Jiroft region. In: Proceeding of 6th Congress of Agronomy. College of Agriculture, Mazandaran, Iran. pp.450.
2. Azarfard, F. 2008. Effect of *Prangos ferulacea* replacement for alfalfa on growth performance and carcass characteristics of Lori lambs. *International Journal of Agricultural and Biological Engineering* 10: 224-226.
3. Bahrani, M. A. and R. Izadi-Far. 1998. Evaluating different cultivars of alfalfa in terms of total dry matter yields, protein and leaves in Bajgah. *Iranian Journal of Crop Sciences* 1: 29-22.
3. Bolger, T. P. and D. W. Meyer. 1983. Influence of plant density on alfalfa yield and quality. PP: 37-41. In: Proc. Am. Forage and Grassl. Conf., Eau Claire, WI. 23-26. January. American Forage and Grassland Council. Lexington, KY.
4. Dordas, C. 2006. Foliar boron application improves seed set, seed yield, and seed quality of alfalfa. *Agronomy Journal* 98: 907-913.
5. Fick, G. W. and R. S. Holthausen. 1975. Significance of parts other than blade and stems in leaf-stem separations of alfalfa herbage. *Crop Science* 15: 259-262.
6. Hall, M. H., C. J. Nelson, J. H. Coutts and R. C. Stout. 2004. Effect of seeding rate on alfalfa stands longevity. *Agronomy Journal* 96: 717-722.
7. Hart, R. H., R. B. Pearce, N. J. Chatterton, G. E. Carlson, D. K. Branes and C. H. Hanson. 1988. Alfalfa yield, specific leaf weight, CO₂ exchange rate, and morphology. *Crop Science* 18: 649-653.
8. Heydari Sharif Abadi, H. and H. Tork Nejad. 2000. Annual Alfalfa. Forest and Rangeland Institute Press. Iran.
9. Iannucci, A., N. Di Fonzo and P. Martiniello. 2002. Alfalfa (*Medicago sativa* L.) seed yield and quality under different forage management systems and irrigation treatments in a Mediterranean environment. *Field Crops Research* 78: 65-74.
10. karimi, M. 1988. Planting and Breeding of Foliar Plants. (5th Ed.) Tehran University Press. Iran. pp. 428
11. Kephart, K. D., E. K. Twidwell, R. Bortnem and A. Boe. 1992. Alfalfa yield components responses to seeding rate several years after establishment. *Agronomy Journal* 84: 827-831.
12. Lamb, J. F. S., C. C. Sheaffer and D. A. Samac. 2003. Alfalfa population density and harvest maturity effects on leaf and stem yield in alfalfa. *Agronomy Journal* 95: 635-641.
13. Martens, G. 2001. Economics of rotations. In: Proceedings from the 13th Annual Meeting, Conference and Trade Show of the Saskatchewan Soil Conservation Association, <http://ssca.usask.ca/2001proceedings/01proce.htm>.
14. Peter, J., V. Cerny and L. Hruska. 1988. Yield Formation in the Main Field Crop. Publishing House Czechoslovakia.
15. Rastegari, M., F. Darvish, M. Zamanian and C.E.A. Mirhadi. 2006. Evaluating planting methods, planting dates and seed rates on Persian clover forage yield in Karaj. Iranian Crop Science Congress. Aboureihan campus of Tehran University. Iran. pp. 319
16. Rezaee-Danesh, Y., E. Mohammadi-Goltapeh, A. Alizadeh, A. Varma and K.G. Mukerjii. 2007. Arbuscular-mycorrhizal fungi associated with alfalfa rhizosphere in Iran. *American-Eurasian Journal of Agricultural and Environmental Science* 2: 574-580.
17. Shahriari, M. H., G. R. Savaghebi-Firoozabadi, M. Azizi, F. Kalantari and D. Minai-Tehrani. 2007. Study of growth and germination of *Medicago sativa* (Alfalfa) in light crude oil-contaminated soil. *Research Journal of Agricultural and Biological Science* 3: 46-51.
18. Sheaffer, C. C., N. P. Martin, J. F. S. Lamb, G. R. Cuomo, J. G. Jewett and S.R. Quering. 2000. Leaf and stem properties of alfalfa entries. *Agronomy Journal* 92: 733-739.
19. Tiejun Z., X. Wang, J. Han, Y. Wang, P. Mao and M. Majerus. 2008. Effects of between-row and within-row spacing on alfalfa seed yields. *Crop Science* 48: 794-803.
20. Undersander, D. 1999. Seeding rate of different alfalfa seed lots. Agronomy Advice FC 12.2.1 Aug. University of Wisconsin Cooperative Extension, http://www.uwex.edu/ces/forage/pubs/seed_rate.
21. Undersander, D., N. Martin, D. Cosgrove, K. Kelling, M. Schmitt, J. Wedberg, R. Becker, C. Grau, J. Doll and M.

- Rice. 2000. Alfalfa Management Guide. NCR547, American Society of Agronomy.
22. Undersander, D. J., D. C. West and M. D. Casler. 2001. Frost seeding into aging alfalfa stands: Sward dynamics and pasture productivity. *Agronomy Journal* 93: 609–619.
23. Volenec, J. J. and J. H. Cherney. 1990. Yield components, morphology and forage quality of multifoliolate alfalfa phenotypes. *Crop Science* 30: 1234–1238.
24. Yaghmury, N. 2003. Effect of row spacing and seeding rate on seed yield of alfalfa in Sanandaj. *In: Proceeding of 8th Congress of Crop Science*. Faculty of Agriculture, University of Guilan. Iran. pp. 413